

القول الجليل

في

شرح آيات التلخيص وشرحيه وحاشية السيد

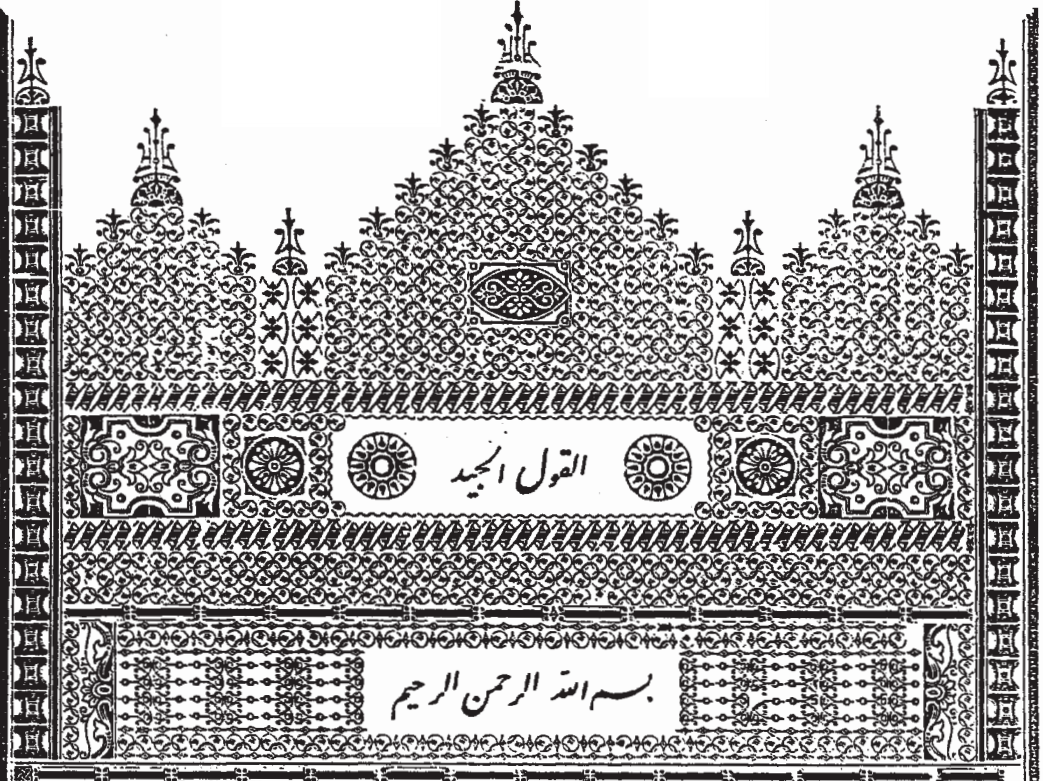
عما أنعم الله سبحانه على عبده المقتدر الى منه المنقذ

محمد ذهني

تَقَدَّرَ غَرَسُوا حَتَّىٰ أَكَلْنَا مِنَّا . لَنَقَرِسُ حَتَّىٰ يَأْكُلَ النَّاسُ مِنَّا

١٣٢٧

الحمد لله رب العالمين . والصلاة والسلام على سيد المرسلين . وعلى آله وصحبه اجمعين .
 (بمذا): اشعار عرب ، ديوان اديبر . شعرك اباح وكرهاتي حقننه اولان شهبه ي امام شافعي
 حضرتلرندن منقول اولان شو قضيه دافندر : « شعر ، كلامدن بر نوعدر ، حسني حسن
 وقبيحي قبيمدر . »

سورة شعرايك آخرنده كي (والشعراء يتبعهم الغاوون) آيت كريمه سي حضرت نبي
 اكرم صلى الله تعالى عليه وسلمك شاعر وقرآن كريمك شعر اولسي حقننه كي زعم مخالفيني
 رد وابطال ايجون مسوق دركه انترك اتباغي بر طاقم غاوي وضلايشه كيسه لر در اصحاب نبي
 ايسه مهدي وهاذي ذاتلر در ديمكدر .

آيت كريمه مذكوره شعرك وشعرايك ذممي ككرجه متضمندر ولكن على الاطلاق
 دكل ، استثناسي واردركه (الاالذين آمنوا وعملوا الصالحات وذكروا الله كثيراً وانتصروا
 من بعدما ظلموا) بيورلشدر .

شعرك اكثر مقدماتي حقيقي اوليان خيالات اولمنله خيالات ومبالغاته تابع اولوب
 كيدنلر ووعدكاذب واقنخار باطل [*] وناستمحي مدح وأنساب وأعراض قح واديلرنده

[*] وفي الكشاف عند قوله تعالى « وانهم يقولون ما لا يفعلون » : « وعن الفرزدق ان سليمان بن
 عبد الملك سح قوله :

فتن بجاني مصراعات . وبنت افض - اغلاق الجنام

فقال قد وجب عليك الحد فقال يا امير المؤمنين قد درأ الله عنى الحد بقوله وانهم يقولون ما لا يفعلون . . »

کزینتر مذموم و مقدوح، و توحیدباری و حکمت و موعظه و آداب حسنه و مدح رسول و صحابه
باینده نظم شعر ایدنلر و هجوده مظلوماً مقابله ده بولنانلر ممدوحدر .

نبی اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمن حضرتلری « شعرك حکمت اولانی ده واردر »
بیورمشلردر صحابه دن عبد الله بن رواحه و حسان بن ثابت و کعب بن مالک رضی الله
تعالی عنهم حضرتای شعرادن بولنشلردر .

علیه الصلاة والسلام افندمن حضرتلرینک بو ذوات فتحامدن کعب حضرتلرینه خطاباً « اجههم
فوالدی نفسی بیده لهو اشد علیهم من النبل » و حسان حضرتلرینه خطاباً « قل و روح
القدس معک » بیوردقلری و بالخاصه حسان حضرتلریچون مسجد شریف نبویه منبر وضعیله
مشارالیهک منبر اوزرنده اوله رق مدافعاتده بولنور اولدقلری کتب تفاسیر واحادیثده و احیاء
علومده مذکوردر .

ابوهریره و سمدبن ابی وقاص رضی الله تعالی عنهما روایتلیله صحیحینده مذکور اولان
« لأن یتلی جوف احدکم قیماً حتی یریه [۱] خیرله من أن یتلی شعراً » حدیث شریفی
صاحبینی ذکر و تلاوتدن مشغول قیلان شعر حفته در .

تمثلاً شعر او قومی بالذات بیغبردی شان افندمنده و کبار اصحابده واقع اولمشدر . (طرفه)
نام شاعر جاهلینک شو قوانی :

سُبِّدِي لَكَ الْاَيَّامَ مَا كُنْتَ جَاهِلًا • وَيَأْتِيكَ بِالْاَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَزِدْ

کندیلری ، ولید رضی الله تعالی عنه حضرتلرینک شویتینی :

ذَهَبَ الَّذِينَ يُمَاشُ فِي اَكْنَافِهِمْ * وَبَقِيَتْ فِي خَلْفِ [۲] كَجَلْدِ الْاَجْرَبِ

حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها او قورلر ایدی .

اوائل هجرتده ابوبکر الصدیق و بلال رضی الله تعالی عنهما حضرتلری ستمه خسته لکنه
مبتلی اولملریله کيفسر لکلی ائنده حضرت صدیق شو نظمی :

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبِّحٌ فِي اَهْلِهِ • وَالْمَوْتُ اَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

و حضرت بلال ستمه دن کوز آجدجه مکدی آرزولیه رک شو شعری :

الْاَلَيْتَ شِعْرِي هَلْ اَسْتَنَّ لَيْلَةً • بَوَادٍ وَحَوْلِي اِذْ خَرْتُ وَجَلِيلٌ

و هل اُردن يوماً مِياهِ جَنَّةٍ * وَهَلْ يَبْدُونَ لِي شَامَةً وَطَفِيلٌ

سویلر اولدقلری صحیح بخاریده هجرت سنیه و فضائل مدینه باینده مذکوردر .

کتب تفاسیر لغت و وجوه اعراب اوزرینه اشعار عرب ایله استشهاددن خالی دکدر .

تفاسیری تحشیه ایدن فضلاً مستشهده اولان یتلرک شرحنه اعتنا ایتمشلردر .

سیوطینک مزهرده بیانه گوره هر یتک آتته انک تفسیرینی یازارق شرح ایسات اصولنی

[۱] أي یفسد رثته مأخوذ من قولهم وری الفیج جوفه أي أكله اه من المبارق .

[۲] الخلف بسكون اللام بقية القوم ولا يستعمل الا في السر والخلف الصالح یفتحها .

اك اول وضع ایدن ابواخطاب اخفشدرکه سیویه وابوعیبه اساندهسندن اولوب صغریعی
جهتله (اخفش) دیو ملقب بولنان عبدالجید بن عبدالجید نام عالم ادیبدره سیویه تلامذهسندن
ابوالحسن سعید بن مسعوده اسمنده بر اخفش دها ظهور ایتمکله ابواخطاب (اخفش اکبر) و ابو
الحسن (اخفش اصغر) دیو تمیز اولمشدره صکره دن علی بن سلیمان اسمنده نحاۃ ایچنده بر اخفش
دها ظهوره کلکله ابو الحسن (اخفش اوسط) و علی بن سلیمان (اخفش اصغر) اولمشدر [*]
شرح اشعاره تصدی ایدن علما ایچنده (واحدی) کبی اهل تفسیر دخی واردره بو ذات متینک
دیواتی شرح ایشدر .

بو عبد عاجز قلیل البضاعه بجملتهم محبی بولندیقی طلبه علومه هم کندی تحصیلرنجه همده
ادبیات جهتنه میل ورغبترینی قازانقجه قاصرانه بر خدمت اولوق نیتله خطیب دمشقینک تلخیص
مقتاحنده و (سعداللامه) نام نحر بر تفتازاینک مطول و مختصر اسمربله تلخیص اولان ایکی
شرحنده و (سید شریف) نام علامه جرجانینک مطول اوزرینه اولان حاشیهسنده مندرج
تقدر ایات و مصاریع وار ایسه صیرهسیله جمع ایدرک انلری برر بر شرح و ایضاح ایتمش
وحاصل معنایی و موضع استنبادی کوسترمش و بیلرک بحرینی و قائلرینک اسمنی و متیسر اولان
ترجه حالی ذکر ایتمش و بعض فواید ادبیه دخی سوبلهمشدر و بو صورته وجوده کلن شو
اثرینه ﴿ القول الجید ، فی شرح ایات التلخیص و شرحیه وحاشیه السید ﴾ نامنی و پرمشدر .
جناب پروردگار انک سعی کترانهسنی حسن نیتله ثمره دار و ذکرینی مقارن لسان صدق
ایدوب عیب و ذنبی مظهر اسم ستار و غفار بیورسون . اللهم آمین .

﴿ بحار اشعار ﴾

معلوم اولسون که اشعار عربک اوزانی اون بش بحر اوزرینهدر ، انلری بش دائرة جامعدر :
(بحر طویل ، بحر مدید ، بحر بسیط) بر دائرة در . (بحر وافر ، بحر کامل) بر دائرة در .
(بحر هزج ، بحر رجز ، بحر رمل) بر دائرة در . (بحر سریع ، بحر منسرح ، بحر خفیف ،
بحر مضارع ، بحر مقتضب ، بحر مجتث) بر دائرة در . (بحر مقارب) یالکزجه بر دائرة در .

بحر طویلک اصولی درت کره (فاعلن مفاعیلن) در .
بحر مدیدک اصولی درت کره (فاعلاتن فاعلن) در .
بحر بسیطک اصولی درت کره (مستفعلن فاعلن) در .
بحر وافرک اصولی انتی کره (مفاعلتن) در .
بحر کاملک اصولی انتی کره (متفاعلتن) در .
بحر هزجک اصولی انتی کره (مفاعیلن) در .
بحر رجزک اصولی انتی کره (مستفعلن) در .
بحر رملک اصولی انتی کره (فاعلاتن) در .

[*] ایسته مجدالدین فیروز آبادینک قاموسده « والاخفش فی النحاۃ ثلاثة » دیدیکی بونلدر . بو کبی
مواضعده اولان (اکبر) و (اصغر) کلهرینک معناسی ایچون (المنتخب فی تعلیم لغة العرب) نام اثر
عاجزانهده اسم تفضیل بجهته باقیلور .

بحر سريتك اصولی ایکی کره (مستغلمن مستغلمن مفعولات) در .
 بحر منفرحك اصولی ایکی کره (مستغلمن مفعولات مستغلمن) در .
 بحر خفيفك اصولی ایکی کره (فاعلاتن مستغلمن فاعلاتن) در .
 بحر مضارعك اصولی ایکی کره (مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن) در .
 بحر مقتضيك اصولی ایکی کره (مفعولات مستغلمن مستغلمن) در .
 بحر مجتتك اصولی ایکی کره (مستغلمن فاعلاتن فاعلاتن) در .
 بحر متقاربك اصولی سکز کره (فولن) در .

اون التیمی اولوق اوزره بر بحر دها زیاده ایدوب اسمنه (متدارك) دیمشردر. انك اصولی سکز کره (فاعلمن) در .

طبقات شعراء

شعراء عرب دوت طبقه اوزرینه در . طبقه اولی (جاهلیه) درکه اسلامدن مقدم اولان شاعرلردر . امرؤ القیس و زهیر کبی .
 طبقه ثانیه (مخضرمین) درکه جاهلیت و اسلامی ادراک ایدنلردر حضرت لید و ابو ذؤب کبی .

طبقه ثالثه (اسلامیه) درکه اسلامک عصر اولنده کلان شاعرلردر فرزدق و جریر کبی . مسلم اولوق شرط دکلدنر . نصرانی اولان (اخطل) دخی بومناجه شعراء اسلامیه دندر .
 طبقه رابعه (مولدین) درکه انلردن سکره اولانلردر ابوتعام و بختری کبی .
 طبقات ثلاثه اهلنك اشعاری (شواهد) و طبقه رابعه اهلنك اشعاری (امثله) عد اولنور .

شرح آبیاتِ خطبَةِ الْمُطَوَّلِ

قال

١ لا يُدْرِكُ الوَاصِفُ المُطْرِي حَاصِرُصَهُ * وَإِنْ يَكُنْ سَابِقًا فِي كُلِّ مَا وَصَفَا

بویت بحر بسطنددر . شارح کندی نظمی اولمق اوزره مشهوردر . علی قول ابو الفتح البستینک اولوب شارح انی فن بلاغتک مدحنده تمثلاً ذکر ایتشددر . (لایدرک) یتشمک معنسانه اولان ادرا کدن فعل مضارع منفی اولوب (الواصف) انک فاعلیدر مادح معنسانه در . وصف فی الاصل مدح و ذمه شامل نت دیمک اولوب بوراده معنای مدح مراد اولدیغنی صفت معیندر که (المطری) قولی مدحنده مبالغه ایتمک دیمک اولان الاطراه مصدرندن اسم فاعل اوله رق اکا صفتدر (خصائصه) فعل مذکورک مفعول به صریحیدر ضمیر ممدوحه راجعدر . خصائص ، خاصه معنسانه اولان . خصیصه نک جمیدر که مراد فضائل ذاتیه در (وان یکن) قولنده کی و احوالیه وان وصلیه در یعنی مجرد وصل کلام ایچون کلمش برحرف شرط زائددر جزادن وارسته در (یکن) افعال ناقصه دن مضارع مجزومدر بوراده (وان یکن) نسخه لری وزن شعره مخالف دوشدیک جتهله غلطدر . اسمی واصفه راجع ضمیر مستتر اولوب (سابقاً) انک خبریدر . سابق ، فائز و فائق معنسانه در (فی کل ما و صفا) اکا متعلقدر (ما) موصوله یاخود مصدریه در (و صفا) فعل ماضی مفرددر الف اطلاق ایچونددر فاعلی واصفه راجع ضمیردر . شارحک « عذب و صفا » قولیه بوکله جناس مرکب دوشمشدر .

● مفهوم بیت : مدحنده بالابیان اولان واصف هر توصیفاتنده یک ایلرو وارمش بیله اولسه بو مدحوک حقیقت فضائلنه ینه واصل اوله ماز دیمکدر .

بوندن بوراده مقصود فن بلاغتک شناسنده مقدار مذکورہ اقتصار اولنمندن طولایی اعتذاردر که بوفنک قدری یک عالی اولمغله نقدر ثنا ایدلسه حتی ایفا ایدلش اولماز دیمکدر . شارح (سعدالدین) یدیوز یکری ایکی صفرنده تولد ایدوب یدیوز طقسان بر محرّمنده التمش طقوز یا شنده اوله رق وفات ایتشددر .

ابو الفتحه کلنجه ، موی الیه (ابو الفتح علی بن محمد البستی) درکه ادیب منشیدر . منسوب اولدیغنی (بست) بانک ضمی وسینک سکونیه در (کابل) مضافاتنددر . کندیکن کوزل شعری و فقرات تجنیسیه سی واردر . کلمات آتیه اوچله دندر : « من أصل فاسده أرغم حاسده » « من أطاع غضبه أضع اذبه » « من سعادة جدك وقوفك عند حدك » « اجهل الناس من كان للاخوان

مذلاً وعلى السلطان مدلاً « النية تضحك من الامنية » « حد العفاف الرضا بالكفاف »
 « ماخرق الرقيق ترقيق » . ومن شعره :

اذا تحدثت في قوم لتؤنسهم • بما تحدثت من ماض ومن آت
 فلا تعد لحديث ان طبعهم • موكل بمعادة المعادات
 قصيدة نونيهى مشهوردر . در تيزوز تاريخنده بخاراده وفات ايتمشدر .
 وله : قلت لطرف الطبع للماونى • ولم يطع امرى ولازجرى
 مالك لانجرى وانت الذى • تحوى مدى الغايات اذ تجرى
 فقال لى دعنى ولا تؤذنى • حتى متى اجرى بلا اجر

قال

۲ فَنِي كُلِّ لَقْظٍ مِنْهُ رَوْضٌ مِنَ الْمَنِيِّ • وَفِي كُلِّ سَطْرِ مِنْهُ عِقْدٌ مِنَ الدَّرِّ

بويت بحرطوبلدن ورشيدالدين الوطواطك (حدائق السحر) تسميه ايتديكي كتابندندر
 انى رشيدالدين كندينك (صدرالدين) اسمنده اولان برصديقك كوندرمش اولدينى مكتوبنى
 وصف وشاحقنده سوبله مشدر . اوست طرفى شوبله در :

كتابك صدرالدين يحكى حديقه • مكللة الاطراف باللطف والبر

شارح انى تلخيصك مدحنده تمثلاً سوبله مشدر (كتابك) مبتدا و (صدرالدين) ادات
 نداسى محذوف منادى اولوب (يحكى) جمله سى يشبه معناسنه اولهرق خبردر (حديقه) اطرافى
 ديوار ايله محاط بايحه معناسنه در . (روضه مكلله) ازهار ايله مزين بايحه ديمكدر اصلى جواهر
 ايله تزئين ايدوب باشه باغلادقلى چاتقى ديمك اولان اكليلنددر . مانحن فيه اولان بيتك
 شرحنه كلنجيه ؛ (فى كل لفظ) مقدم خبر (روض من المنى) مؤخر مبتدا در ارده اولان
 (منه) لفظك صفتدر ضمير محروراصله كوره كتاب صدرالدينه وتعلمه نظراً متن تلخيصه راجعدر
 (روض) ك واحدى (حديقه) در كه ازهار ايله خوش كورينان موضع معناسنه در
 (من المنى) اكا صفتدر (المنى) منيه نك جميددر كه امنيله ديمكدر تمنينك مأخذ اشتقاقى ،
 تقدير ديمك اولان منا در كه عصا وزنده اسمدر فعلى باب ثابنددر . چونكه انسان كندى
 كنديسنه برطاقم شير تقدير ايدوبيلور كه انلرك بعضنه نائل وبعضندن محروم اولور لسائيمزده
 اكا آرزووخليا تمير اولنور عريبيى افعوله وزنده (امنيه) وفعله وزنده (منيه) در . اولكيسنك
 جى امانى وايكنجيسنك جى منى كلور . صفت مذكوره بوراده روضه دن مزاد روضه
 متمنيات اولدينى تمين ايتمشدر . مصراع ثابنك اعرابى مصراع اول كيدر (عقد) كردنك
 ديمك اولان قلاده معناسنه در كه زينت نسادر (من الدر) يرنده (من الدر) نسخملرى غلطدر .
 ﴿ مفهوم يت ﴾ : بو كتابك هر لفظنده رياض آمال وامانيدن بر روضه وهر سطرنده جواهر
 معانيدن حاصل بر قلاده واردر ديمكدر . مقصود تلخيصك ثابيدر .

بیتك قائلی اولان (رشیدالدین الوطواط) زمخشرینك عصری ادب‌اسندن برشاعر سخنپردازدرکه
عربی وفارسیده اشعار بلیغہسی وآثار ادبیہسی واردر اسمی محمدبن محمددر . ضعف بصرینہ
مبنی یراسہ قوشی معناسنہ اولہرق (وطواط) تلقیب اولئشدر . بشیوز یتش اوچدہ خیوہدہ
وفات ایتشدر .

قال

۳ وَهَكَذَا يَذْهَبُ الزَّمَانُ وَيَفْنَى الْعِلْمُ فِيهِ وَيَذْرُسُ الْأَثَرُ

بو بیت بحرمنسرحدن ودیوان الحماہنك باب المرأیسی ایاتندندر . قائلی بنی احد قبیلہسندن
بر کیسہدر علی قول اسمی ابن کتاسہدر . غریبندہ کیفسرتنوب بولندیقی محلدن فرار قصیدلہ
چیقارابنی کندیسندن نیاز والتماس ایدرک یولده وفات ایتش اولان برادری حقندہ مرثیہ
اولقی اوزرہ سویلہمشدر . اصلی شویلہدر :

أبدت من يومك الفرار فاجاوزت حيث انتهى بك القدر
لو كان ينجي من الردى حذر نجاك مما أصابك الحذر
يرحك الله من اخي ثقة لم يك في صفوودة كدر
فهكذا يذهب الزمان ويفنى العلم فيه ويدرس الأثر

بیت اخیری شارح تفسیرسیر ایلہ یعنی فانی واوہ تبدیل ایلہ عبارہسنہ تضمین ایتشدر .
بعض نسخ مطولده « وهكذا يذهب الزمان على العبر، ويفنى العلم فيه ويندرس الأثر » واقع اولئله
آندہ بیت مذکور تحلیل وسمیع صورتنہ تحویل اولئش دیمکدر . (عبر) عبرتک جمیدرکہ
کندیسیلہ اعتبار واتبہا حاصل اولہحق شیدر « يذهب الزمان مستراً على العبرة » دیمکدر (یدرس)
فعلی برشی منجی ومندرس اولمق دیمک اولان دروس مصدرندن وباب اولدن مضارع لازمدر
وبرشیتک (اثر) ی انک اصلنہ دلالت ایدہ بیلک اوزرہ باقی قالان رسم وهیئتیدر .

﴿ مفهوم بیت ﴾ : زمان بویلہجہ کیدر وعلماندہ فناپذیر واثر مندرس اولور دیمکدر .
انتزاع علم حقندہ عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله تعالی عنہما حضرترندن مروی اولان شو
حدیث : « ان الله لا يقبض العلم انتزاعاً ينتزعه من العباد ولكن يقبض العلم بقبض العلماء حتى اذا
لم يبق عالماً اتخذ الناس رؤساء جهالاً فسئلوا فأفتوا بغير علم فضلوا واصلوا » صحیح بخاریدہ مذکور
احادیث شریفہدندر .

وفیه عن انس رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم « ان من أشراط
الساعة أن يرفع العلم ويثبت الجهل وتشرب الخمر ويظهر الزنا

قال

۴ زَمَانِي الدَّهْرُ بِالْأَرْزَاءِ حَتَّى • فُوَادِي فِي غِشَاءِ مِنْ نِيَالِ
۵ فَصِرْتُ إِذَا أَصَابَنِي سِهَامٌ • تَكَسَّرَتِ التِّصَالُ عَلَى التِّصَالِ

قوله أبدت الخ أي فوراً من أجليك فراراً بعيداً

بویتلر بحر وافر دن و ابو الطیب المتینک والده سیف الدوله حقنده مرثیه اوله رقی
سویلدیکی برقصیده طوبله دندر . ما قبلی و قصیده تک مطلق شو بله در :

نَدَّ المشرقیة والعوالی . و تقتلنا المنون بلا قتال

و ترتبط السوابق مقربات . و ما یخبین من خیب الیالی

و من لم یمشق الدنیا قدیماً . و لكن لاسییل الی الوصال

نصیبك فی حیاتك من حیب . نصیبك فی منامك من خیال

ما بعدی ده شو بله در :

و هان فا ابالی بالرزایا . لانی ما انتفعت بان ابالی

(رمانی الدهر) جمله سنده رمی فعلتک دهره نسبتی مجاز عقیدر (دهر) زمان طویل
وامد محدود معنارینه اوله رقی عند العرب لسانزده کی (فلك) تمیزی مقامنده مستمیلر . انك
ایچون «لاتسبوا الدهر فان الله هو الدهر» بیورلمشدر . دهرک قدمنه قائل اولوبده بیئ منکر
بولنان شخصی (دهری) و یا شلیخی جهته بزم «اسکی آدم» تمیز ابتدیکمز شخصی ضم دال
ایله (دهری) تمیز اولنور . (بالارزاء) قوی رمی فعلنه متعلقدر (ارزاء) اجزاء و زنده
مصائب معناسنه در مفردی «رزه» در که «جزء» و زنده در . مصائبک تکثر و تراکنه اشارت اولوق
اوزره شاعر صیغه جمع ایراد ایتشدر . (حتی) ابتدائیه در ما بعدی مبتدا و خیر اولوق اوزره
مرفوع بر جمله اسمیه در . یاه متکلمه مضاف اوله رقی تقدیراً مرفوع اولان (فؤاد) قلب
معناسنه در جی افئدة کلور . کاه اولور که عرییده قلب ایله فؤاد لسانزده کی یورک ایله کوکل
کی فرق اولنور . (غشاء) وزناً و معنی غطاء کیدر که اورتی دیمکدر (غشاوة) دخی دینور .
(من نبال) غشایی بیاندر چونکه قلبک شفاف اسمنده غلافی واردر . ناظم مصائب دیده کنندی
قلبک سهام بلادن حاصل اولمه بر غلاف ایچنده بولندیغنی بیان ایتمک ایتشدر (نبال) وزناً و معنی
سهام کیدر که اوقلر دیمکدر بونک مفردی اولان نبل لفظی مؤنث و قوم ورهط کی اسم
جمعدر لفظندن مفردی یوقدر واحدنه سهم دینور (فصرت) فعلی فاء ایله رمی فعلنه معطوفدر
(سهام) اوق معناسنه اولان سهمک جی اوله رقی اصابت فعلنه فاعلدر (تکسرت) قیرمق معناسنه
اولان کسرتک مطاوعی اولوق اوزره تفعل بابندن فعل ماضی مؤنث اولوب فاعلی پیشنده کی
(التصال) در جمله جزاییه در «نصال» بیکان معناسنه اولان «نصل» ک جمعیدر ترکیده دمرن
تمیز اولنور . بوجه جزاییه شرطیه برابر صار فعلتک خبری اولوق اوزره محلاً متصوبدر .
﴿مفهوم بیت﴾ : فلکک بکا آتمش اولدیغنی سهام مصائب و بلایانک هیچ بری بوشه کیتیمرک
بر درجهیده واردی که قلبم اوقلردن بر غلاف ایچنده قالب آرتق آتیلان اوقلر قلبه واصل
اولقشزین دمرنلری بری برینه طوقته رقی شکست اولور بر حاله کلام دیمکدر .

شارح علامه کنندی عصر وزمانندن شکایتده بونکله تمثیل ایتشدر .

شارح دیوان منتهی اولان (واحدی) انسان بر شیشه کثرت اوزره دوچار اولورسه آتی
اعتیاد ایده بیله جکنی بیانله بیت مذکوره : «مصائبک توفیر و توالیسی آنلرک بنجه قولایغنی

موجب اوله رق وقع وتأثيری قالدی « معناسی ویرمش و مراد بو اولدینی شاعر (وهان فا ابالی بالوزایا) الخ بیتده تصریح ابتدی دیمش ایسه ده ظاهر نظم شارحک تملتی مؤیددر .
بیت اخیر شو مآله در :

صبرت وكان الصبر خیر سحیة . وهل جزع أجدی علی فاجزع

بیتلرک قائل اولان (ابو الطیب) احمد بن الحسین در که شاعر مشهور در . شعرینه کو وه نه رک دعوی نبوت ابتدکی ایچون (منبج) دیو شهرت بولشدر حبس واستتابه ایله توبه ایتشدر . دیوانی مشهور و مقبولدر علما و فضالدر بر جوق ذوات اعتنا ایدرک آتی شرح الطلشدر . کندیسی اوچیوز الی درت سنه سی رمضانده قطاع طریق حربیله مقتول اولشدر . ذاتاً کوفه لیدر پدزی سقاء اولدینی جهته هجونده شویله دینلشدر :

أی فضل لشاعر یطلب الفضل من الناس بكرة وعشیا

عاش حیناً یببع بالكوفة الماء و حیناً یببع ماء الحجیا

حقنده مدح و مرثیه اوله رق سولنن شعرده شودر :

لارعی الله سرب هذا الزمان * اذ دهانا فی مثل ذاك اللسان

مارأی الناس نانی المتنبی * آی نانی بری لک الزمان

كان من نفسه الکبیرة فی جیش وفی کبریا ذی سلطان

هو فی شعره نبی ولكن * ظهرت معجزاته فی المعانی

اندلس ملوکندن معتمد بن عباد متنبیک بر قصیده سی ایانندن برینی کمال استحسان ایله تکرار بتکرار انشاد ایتکده اولدینی صیره ده حضورنده بولنن ابو محمد عبدالجلیل بن وهبون الاندلسینک ارتجالاً سویله مش اولدینی شوقطه خوشدر :

لئن جاد شعر ابن الحسین فاعنا * تجید العطايا واللهی تقم الله

تبا عجیباً بالقریض ولودری * بانک تروی شعره لتألها

مآلی : عین اولسونکه ابن الحسینک یعنی متنبیک شعری کرچه کوزلدر آلدینی عطایاه کوزلدر « اللهی تقم اللهی » فحوا سنجه اکا برک عطایاسی آتی شاعر بی همتا ایتشدر شعری جهتیله خود بسند اوله رق دعوی نبوت ابتدی اگر شعری سنک روایت ایله جککی بلسیدی دعوی ربوبیت ایدردی دیمکدر .

قال

۶ دِيارُ بِها حَلَّ الشَّبَابُ تَمِّمَی . وَأَوَّلُ أَرْضِ مَسِّ جِلْدِي تُرابُها

بویت بحر طویلدن و بدویان عربدن برینک اشعارندن اولوب شارح آنی بعض تفسیر ایله اخذ ایتشدر . کامل المبردده (ص ۳۸۹) مذکور اولدینی اوزره اصلی ماقبله برابر شویله در :

ألم تعلی یادر بلجاء أتی . اذا أخصبت أو كان جدباً جناها

أحب بلاد الله ما بین مشرف . الی و سلمی أن یصوب سحابها

بلاد بها عقق الشباب تمیمی . وأول أرض مس جلدی ترابها

الحب مقصوره اولان برنجی (اللهی) شوم لام ایله بخشش مناسنه اولان (لهو) تک جمیدر . اکتیجی (اللهی) دفع لام ایله کوچک دبل دیک اولان (لها) تک جمیدر .

(بلاد) قولى اصله نظر آيتكنجى يتك ابتداسى اولان (احب بلاذالله) مبتداسنك خبريدر (ماين الخ) قولى خالد (الى) احب به متعلقدر (مشرف) و (سلى) برر موضع اسميدر (ان يصبو سخاها) جملهسى بلاددن بدلدرد .

﴿معنى﴾ ذكر اولنان مواضع ميانده ييمورلر ياغوب روتقدار اولسى بنجه اك مطلوب و محبوب اولان بلاد بنم مكان نشأت و ولادتم اولان محالدر ديمكدر .

شارحك عبارسه نظر آ (ديار) قولى ايكي وجهله اعراب اولنه بيلور شويله كه يتك اوستنده اولان (لاسيما) قولى لسانزده كي باخصوص تعبيرى كى مابعدى ماقبلنه ترجيح ايجون استعمال اولنمده اولوب اهل لغت آنك حلنده ايكي وجه بيان ايتمشدر . وجه اول بوكه (لا) نافية (سى) لفظاً و معنى مثل كى اولهرق اكا اسمدر (ما) زائده در مابعدى اضافله مجروردر . وجه ثانى بوكه لاسياده كى (ما) اللى معنائه اسم موصول اولوب مابعدى مبتداً محذوفه خبر اولهرق مرفوعدر . امرى القيسك « ولاسيما يوم بدارة جلجل » قولنده بو ايكي وجهى اجرا ايتمشدر . مانحن فيه بوكا تطبيق اولندوقده وجه اوله كوره تقدير كلام « لا مثل ديار الخ » ديمكدر و وجه ثانى به كوره « لا مثل التى هي ديار الخ » ديمكدر (بها) فيها معنائه اولهرق مابعدىك ظرفيدر . ضمير مجرور خانه لر ديمك اولان دياره راجعدر . (حل الشبَاب) جملهسى ديارك صقيدرد (حل) فعل ماضى مضاعفدر كه چوزدى ديمكدر شباب كنجلك معنائه در اسناد مجازيلدر . صنعت حلى اشراب ايجون شارح اصلى بوكه ايله تغير ايتمشدر اصله واقع (عق) قطع معنائه در (تميمى) مفعولدر . (تميمه) اصابت عيني دفع زعيمه چو جملره طاقيلان بونجقدر . تمام دوا و شفا اعتقاد اولندينى جهته تيمه تيميه اولنمشدر [*] جيمى (تمام) كلور .

﴿معنى﴾ : باخصوص او ديار كه شباب بنم حال طفوليمده تعليق اولنان بونجقلى اوراده چوزدى يعنى بن حال شبابه اورالده يتشدم ديمكدر .

حسن چلبى حاشيه سنده (نيطت على تمامى) واقع اولمغله اكا كوره معنى تمام بك اوراده تعليق اولندي ديمك اولهرق حال طفوليتى بيان اولور . (نيطت) كلمهسى تعليق معنائه اولان « نوط » مصدرندن فعل ماضى مجهول مؤنثدر (تمامى) نائب فاعلدر .

(واول ارض) تركيبى ديار اوزرينه معطوفدر (مس جلدى تراها) جملهسى ارضه صفتدر (مس) برشيته بلاحائل اصابت معنائه فعل ماضى اولوب (جلدى) تقدير آ منصوب اولهرق مفعولدر (تراها) قافيه قرينه سيله لفظاً مرفوع اولهرق فاعلدر . بو مصراع اوراسى كندينه تولدكاه اولمقدن كنايه در زيرا انسانك جلدينه الكا اول تماس ايدن ارض مكان ولادتك ارضيدر .

شارح بونكله بلاد خراسانك و باخصوص كندينك محل نشأت و ولادتى وزمان شبانه دكين موضع اقامتى بولنان قرية تفتازانك اختلال احوالى اوزرينه مثل ايتمشدر كه مقصود تأسفدر .

[*] عادات جاهليه دندر اسلام انى منع ايتمشدر . حديث شريفده : « من علق تيمه فقد اشرك » (۱) و « من علق تيمه فلا تم الله له » بيورلشدر . (۲)

(۱) اى مالراده من اللفظ ۱۱ ستاوى
 دفع القادر الكتوبه ۱۱ ستاوى
 هم يريديون به دفع القادر الكتوبه ۱۱ ستاوى
 عمل الشرك و هم يريديون به دفع القادر الكتوبه ۱۱ ستاوى
 اى فعل قول عمل الشرك و هم يريديون به دفع القادر الكتوبه ۱۱ ستاوى

(۲) اى مالراده من اللفظ ۱۱ ستاوى

قال

۷ اَمِنْ اُمِّ اَوْفَى دِمْنَةٌ لَمْ تَكَلِّمْ . بِحَوْمَانَةِ الدَّرَاجِ . فَالْمُسْتَلَمِ

بویت خطبة مطولده مذکور دکدر انجق شارح « دمنه لم تکلم من ام اوفی » دیکله ای تلمیح ایشدره بیت مذکور شاعر مشهور جاهلی اولان (زهیر بن ابی سلمی المزنی) نک قصیده معلقه سی مطلعیدر و بحر طویلندر (ام اوفی) کندی محبوبه سیدر (دمنه) اترداردر که خانه یری دیکدر (لم تکلم) انک صفتیدر اصلده تاه اولی حذف ایله تخفیف اولمشدر (حومانة الدراج) ایله (المستلم) برر موضع اسمیدر (باء) فی مناسته در (فاء) عاطفه در .
﴿ مفهوم بیت ﴾ : آیا بوا یکی موضعه کی تکلم ایتمیان و سؤاله جواب ویر میان خانه محلی ام اوفانک دیاری آثارندغیدر ؟ دیکدر که محبتک دهشتندن ناشی ام اوفانک خانه سی یری بیله مامش کی استفهام ایدرک اظهاروله ایتمک استمشر . شارحک استعالی ایسه شو وجهله در : « فلقد جرد الدهر علی اهله سیف العدوان ، و اباد من کان فیها من الکان ، فلم یدع من اوطانها الا دمنه لم تکلم من ام اوفی ، ولم یبق من حزبها الا قوم ببلدح عینی » .

(بلدح) بر موضع اسمیدر وزن فعلندن منقول اولدینی ایچون غیره منصرفیدر یقال بلدح الرجل اذا اختلف فی وعده . (عینی) ضعاف معنسانه اوله رق قومه صفتدر . شارح بونی موقع تخزنده مضروب اولان « لکن علی بلدح قوم عینی » مثلندن اخذ ایشدر و تفسیر سیر ایله ارسال مثل صنعتی اجرا ایشدر . مثل مذکور (نعامه) دیکله ملقب اولان (بیس) نام کیسه بر قومی ذوق و صفاده کوروب رنج و غنا ایچنده بولنان کندی قومی تخطر ایدرک سوبله مشدر .

قال

۸ کَانَ لَمْ یَكُنْ بَيْنَ الْحُجُونِ اِلَى الصَّفَا . اَنْیَسُ وَاَمْ یَسْمُرُ بِمِکَّةَ سَامِرُ

بویت بحر طویلندن اولان بر قصیده دندر که قائل (عمرو بن الحرث بن مضاض الجرهمی) در .
مذکور (عمرو) عرب مستعربه حجازدن و بنی جرهم قبیله سندندر . اولاد حضرت اسماعیلندن صکره خدمه بیت معظم قبیله مذکور خلقندن ایدی مؤخرأ انلر حرمت بیت الحرامه منافی احواله جرأت ایتمری و مثلاً خارجدن کلان زواره ظلم و کعبیه اهدا اولتان اموالی اکل ایلری سییله قبیله کنانه و خزاعه دن بنو بکر و غبشان [*] عشاری بونلرله حرب ایدرک غالب کلر ایله جرهمیلر یتمه فرار ایشلر ایدی . اشته عمرو بن الحرث اولوقت حوالی مبارکه حجازدن قبیله جه دور وجدا دوشکلرینه تأسفی حاوی بر قصیده سونلشدر که بیت مذکور اوجه دندر .
قصیده نک مطلعندن اعتباراً بر قاج بیتی بر وجه آتیدر :

[*] بونده غین مضمودر برده فتح غین ایله (ابو غبشان) وارددر اوده خزاعیدر . (اخر من ابی غبشان) مثل مشهوردر . انک وقعه سی صکره در .

وقائلة والدمع سسكب مبادر • وقد شرقت بالدمع منها المحاجر
 كأن لم يكن بين الحجون الى الصفا • انيس ولم يسمر بمكة سامر
 فقلت لها والقلب منى كأنما • بلجلجه بين الجناحين طائر
 بلى نحن كنا اهلها فازالنا • صروف الليالي والجدود العوارث
 وكنا ولاية البيت من بعد نابت • نظوف بذاك البيت واخير ظاهر
 ونحن ولينا البيت من بعد نابت • بمنز قسا محظي لدينا المكائر
 ملكنا ففزنا فاعظم • بملكنا • فليس لحى غيرنا ثم فاخر

(نابت) اولاد حضرت اسماعيل عليه السلام ندر • بيت اخير ساهه خدمت بيتك دكل
 ملك حجازك دخي او ائنه قيله جرهمده اولديفي اعلام اتمكده در • (كأن لم يكن الخ) قولى
 اصله نظراً مطلعده كى قائله نك مقول قولى اولوب شارح انى ديباجه ضوء المباحدن آلهرق
 كندى بلادينك فلا كتى حفته تمل اتمشدر (كأن) كلمسى تخفيف نون ايله ضمير شان
 مقدرده عاملدر بويله جه جله فعليه اولنه ورودنده كنديسى (لم) ياخود (قد) حرفى ولى
 ايدر (يكن) افعال ناقصه دندر (بين الحجون الى الصفا) انك خبريدر (حجون) تقديم حاء
 ايله رسول وزنده مكه مكرمه ده بر جيلدر كه حرم مكه دندر (صفا) دخي مشاعر مكه دن بر
 محل مباركدر • قال تعالى [ان الصفا والمروة من شعائر الله] أى من معامله التى نذب الله
 اليها وامر بالقيام بها • (الى) بر محذوفه متعلقدر كه او متعلق اعرايه حالدن تقدير كلام
 « كأن لم يكن بين اما كن الحجون منتهية الى الصفا » در • (المقتضب فى نحو لسان العرب)
 نام اثر عاجزانه مك ايكوز طقسان او چمبى صيغه سنه باقكز • (انيس) كنديسى استيناس
 اولنان ديكندر • باب رابعدن صفت مشبهدر من جهة الاطراب لم يكن فعلنك اسيدر • اكر
 فعل مذكورى تام عد ايدرسهك بوكا فاعل و (بين الحجون الخ) قولنه مفعول فيه ديرز •
 (ولم يسمر) لم يكن اوزرينه معطوفدر (يسمر) كلمسى كيجه صحبى اتمك معناسندن وباب
 اولدن مضارعدر كيجه صحبته نظر وزنده « سمر » ومفاعله وزنده « مسامرة » تعبير اولنور
 (بمكة) فعل مذكورك ظرفيدر فتحه ايله مجرورد (سامر) معنى مذكور دن اسم فاعلدر
 جى سمار وسامره در • على قول جامل وباقر كى اسم جمدر • مكه مكرمه ده كيجه لرى اوبقوو قنده
 مساره اتمك عرب جاهليه نك عاداتدن ايدى نكيم قرآن كريمده [سامراً حجرون] بيورلمشدر
 اسلامده صباح غازيته قيامه مانع اولماق ولغوياته طالنماق ايجون منع اولمشدر •

﴿ مفهوم بيت ﴾ : حال شويله در كه جبل حجون ايله اورادن صفايه منتهى اولنجيه قدر اولان
 حال ميانده گويا هيج برانيس بولنماش ومكه ايجنده مساره ايند اولماشدر ينى مكه وجوارى
 قيله جرهمدن اويله جه خالى قالمشدر ديكندر •

قال

۹ لَقَدْ جُمِعَتْ فِيهَا الْحَمِاسُ كُلُّهَا * وَأَخْسَنُهَا الْإِيْمَانُ وَالْيَمْنُ وَالْأَمْنُ

بویت بحر طویلدن و شارحك كندى نظم ندر • بلدة هرانك مدحنده سولمشدر (لقد)

قسم مقدره جوابدر (جمع) کلهسی تکثیری افاده ایچون تفعیل باشدن فعل ماضی مفرد مؤنث مجهولدر (فیها) انک ظرفیدر (المحاسن) علی غیرالقیاس حسنک جمعی اولهرق نائب فاعلی و (کلهها) تا کیدیدر (واحسنها) دهکی و او ، حالیه یاخود استینافیهدر (احسنها) مقدم خبردر ضمیر محاسنه راجعدر (الایمان) مؤخر مبتدادر مابعدی معطوفدر (الیمن) برکت معنانهدر فعلنک استعمالی بوجه آیدر « یمن الرجل علی قومه و لقومه بالیناء للمفعول فهو یمون و یمنه الله یمنه عناً من باب قتل اذا جعله مبارکاً و یمنت به مثل تبرکت و زناً و معنی کما فی المصباح (الامن) سلامت معنانهدر فعلی باب رابعدندر . بربلده نک امنی اها لیسنک اطمینانندن و سکون قلب و فراغ بال اوزره اولمیرندن عبارتدر . امن فی الاصل مصدر اولمنله یاء مصدریه علاوهمسبله امنیت دبعک طوغری دکلدر . ایمان و یمن و امن کلهلری ارسنده جناس شبه اشتقاق واردر .

● مفهوم بیت : قسم بخدا که بلده مذکورده کافه محاسن و رغائب مجتمعدر انک احسن محاسنی ایسه اها لیسنک ایمان و یمن و امان اوزره اولمیریدر دبعکدر . فی الواقع بلادخراسانک عروسی عد اولکان بلده هرات اوزمان اولبه ایدیدهده شمدی مقر غلانددر .

قال

- ۱۰ خَلِيفَةُ مَلِكِ الْاَافاقِ سَطُوْتُهُ . وَالْحَقُّ كَأَنْ مَدَاهُ آيَةٌ سَلَكَا
- ۱۱ يَحْوُمُ حَوْلَ دُرَاهِ الْعَالَمُونَ كَمَا . تَرَى الْجَبَّحِجَّ بَيْتِ اللَّهِ مُعْتَرِكَا
- ۱۲ يُنْجِي نَسِيمُ رِضَا مِنْهُ الزَّمَانَ وَكَمْ . مُكَافِحٍ يَلْطَفُ مِنْ سَخَطِهِ هَلَكَا
- ۱۳ أَطَارَ صَاعِقَةً مِنْ نَضَلِهِ فِيهَا . إِلَى السَّمَاءِ لِوَاءِ الشَّرْعِ قَدْ تَمَكَا
- ۱۴ وَصَادَفَ الرُّشْدُ مِنْهَا كُلَّ مُعْتَسِفٍ . قَدْ كَانَ فِي ظُلُمَاتِ النَّعْيِ مَثْبُوكَا
- ۱۵ قَالِدِينَ صَارَ قَرِيرَ الْعَيْنِ مُبْتَسِمَا . وَالْمَلِكُ أَقْبَلَ بِالْاِقْبَالِ مُتَمَسِكَا
- ۱۶ عَلَا فَاصْبِحْ يَدْعُوهُ الْوَزَى مَلِكَا . وَرَيْثِمَا فَتَحُوا عَيْنَا غَدَا مَلَكَا

بویدی بیت بحربسیطدن و شارح کندی نظمنددر خراسان امیری سلطان ابی الحسین محمد کرنگ مدخنده سوبلهمش و صکره انک عدمرضانسه منبی شارح انلری کندی نسخهمسندن چیزمشدر (خلیفه) سلطان اعظم معنانه اولهرق مبتدأ محذوفه خبردر « هو خلیفه » دبعکدر اصلی هاسر اولهرق (خلیف) در چونکه علیم و سمیع کی فعیل بمعنی فاعلدر ها علامه و راویه لفظلرنده اولدیغی کی مبالغه ایچونددر جمعی خلفاء کلور تأیث لفظیسی اعتباریله چمنده خلافت دخی وارددر قرآن کریمده ایکسیده واردر (آفاق) نواحی و اطراف معنانه اولهرق افقک جمیدر مقدری اولان افق ضمتین ایلهدر وسطی ساکن دخی اولور . من جهة الاعراب ملک فعلنک مفعولیدر فاعلی (سطوته) قولیدر (سطوة) قهر و بطش معنانه اولان (سطو) ک بناء مره سیدر جمعی فعات کی سطواتدر صیغه افرادی ایشارده سطوت واحده نک کفایتی اعلام وارددر که خلیفه

مشارالیهک بر سطوتی بیه اطراف و اکنافی ضبط و تملک کافیدر دیمکدر. ملک سطوته اسنادی مجاز عقیدرکه سینه اسناددر (الحق) باطلک ضدو خلافی اولهرق (کان) فعلنه خبر مقدم اولق اوزره منصوب و یاخود ابتدا اوزره مرفوعدر کان جمله سی اکا خبردر (مداه) ترکیبی غایت معناسه اولان (مدی) ابه ضمیر غائبین عبارتدر تقدیراً مرفوعدر ضمیر مجرور خلیفه یه راجعدر (ایة) کله سی علی وجه الشذوذ (ای) نک مؤتی اولهرق مابعدینک ظرفیدر ثوبن مضاف الیهدن عوضدر «فی آی سیل سلک» دیمکدر (سلکا) فعلی باب اولدن ماضی مفرددر آخرنده کی الف اشباع قعحه ابه حاصل اولان الف اطلاقدر. سائر نظائر ده بویله در.

﴿ معنی ﴾ : او بر خلیفه در که بتون آفاق جهانہ انک بر سطوتی مالک اولمشدر غایت سلوکی اظهارحق و اعلاء کلمة اللهدر هر قننی طریقہ سائلک اولسه اقصای املی بودر دیمکدر.

(یحوم) دوران معناسه اولان حومان مصدرندن فعل مضارعدر (حول ذراه) ترکیبی انک ظرفیدر (حول) بر شیک چوره سی معناسه اولهرق ذرایه مضافدر (ذری) ایسه ذالک ضم و کسری ابه بر شیک تپسی واک بوکسک یری معناسه اولان ذروه نک جمیدر آخری الف مقصوره اولدینعیون تقدیراً مجروردر مضاف الیه اولان ضمیر مجرور ممدوحه راجعدر مراد انک حوزه سی و بالبلند و والاشان اولان منازل رفیعہ سیدر. لفظ ذرایه متی کبی قع ذال ابه ده ضبط ایدنلر اولمشدر اکا کوره ستر و سایه معناسی مراد اولور «انافی ذراک» دینور که بن سنک سایه کده و تحت ستر و وقایه کدهیم دیمکدر (العالون) کسر لام ابه عالمک جی اولهرق یحوم فعلنه فاعلدر (کاتری) قوی مفعول مطلق مقدره صفتدر «حوماناً مثل ماتری» تقدیرنده در فقط مشبهه رؤیت دکلدر چونکه انک ادات تشبیبی ولی اتمسی لازم دکلدر موقعدن استفاد اولسی کافیدر معنی «مثل حومان الحجاج حول الیت» دیمکدر (تری) قولیه مخاطب هر صالح خطاب اوله بیلاندر (الحجج) حاجک اسم جمیدر لفظاً مفرددر بناءً علیه (معتراً) اکا اسناد اولنه بیلشدر معتزک مزدم معناسه در. رؤیت بصریه در معتزکاً حالت اوزره منصوبدر.

﴿ معنی ﴾ : سلطان مشارالیهک منازل رفیعہ سی اطرافنده عالملر، حجاجک بیت معظم اطرافنده ازدحام اوزره بولندقلری کبی طولاشوب طوررلر دیمکدر که مراد ممدوحک ملجأ علما وفضلا اولدینفی افاده در.

(یحی) کله سی أحیا فعلنک مضارعیدر (نسیم رضا) ترکیبندہ کی (نسیم) کوزل روزکار معناسه اولهرق فعل مذکور فاعلدر (رضا) خوشنودلق معناسه در تقدیراً مجروردر اضافت لجن الماء کیدر (منه) ضمیری ممدوحه راجعدر (کم) خبریه در و مبتدادر (مکافح) لفظاً مجرور اولهرق انک ممیزیدر معارض معناسه در مکافحه مصدرندن اسم فاعلدر اصل مکافحه محاربه ده یوزیوزه کلوب دشمن ابه غوغا و صواش اتمکدر (بلاظی) مؤخر هاک فعلنه متعلقدر (لظی) آتشک اسم علیدر تأیث معنوی ابه غیر منصرفدر (من سخطه) انک صفتیدر. ضم سبن ابه اولان (سخط) غضب معناسه اسمدر مصدری وزناً و معنی غضب کیدر باب رابعدندر (هلکا) ایکنجی بابدن فعل ماضی مفرددر فاعلی مکافحه راجع ضمیردر جمله سی مبتدایه خبردر.

﴿ معنی ﴾ : انک نسیم رضاسی زمانی احیایدر یعنی خوشنودلق زماننده کندیندن بتون اهل

عصر مستفید و متفع اولور معارض کلانردن ایسه نقدر چوغی انک آتش غضبیه هالک اولمشدر
دیمکدر . یعنی انک رضاسی نسیم کبی محی و غضبی نار کبی میت و مهلکدر .

(اطار) اوچور مق و برشینی اطرافه صاحب پراکنده ایلک دیمک اولان اطاره دن فعل
ماضیدر فاعلی ممدوحه راجع ضمیردر (صاعقه) انک مفعولیدر (صاعقه) جو هوادن کورلتی
ایله نازل اولان بر آتشدر که هر نهیه تصادف ایدر سه اهلاک ایدر لسانزده بیلدیرم تمیر اولنور
بوراده مستعار واقع اولمشدر (من نصله) اندن حال ویا صقتدر (نصل) فصل و زنده قلیج
و مزراق مقوله لرینک قاطع و جارح اولان یرلریدر « من نصل سلاحه » دیمکدر یا خود کندیدی
سلاحه تشبیه اولنمشدر (فها) فبسبب تلك الصاعقة دیمکدر مؤخر سمک فعلنه متعلقدر (السماء)
کتاب و زنده ایکی کوبک اسمیدر که انردن بری « السماء الاعزل » و دیکری « السماء الراح »
تسمیه اولنور بری مزراقلی کبی کورندیکندن اکا راح اطلاق اولنوب دیکری سلاحسر معناسنه
اولهرق اعزل تسمیه اولنمشدر بونجه کواکب ایچنده انی تخصیص بالذکرک سبی (سمکا) فعلیه
اولان مجانستدر شکیم فرزدق : « ان الذی سمک السماء بنی لنا » الخ ، و معری :

سکن السماء کان السماء کلاهما * هذا له رح وهذا أعزل

دیمشدر . (لواء الشرع) شرع شریفک علم اعتباری معناسنه اولهرق مبتدادر یا خود مفعولدر شکیم
معلوم اولور . مبتدانک خبری (قد سمکا) جمله سیدر (سمک) فعلی باب اولدندر لازم و متعدی
اولهرق مستعملدر متعینک مصدری فعل و لازمک مصدری فعول و زنده در لازم اولدیفنه
کوره ارتفع معناسنه اولهرق فاعلی ضمیر لواء شرعدر متعدی اولدیفنه کوره رفع معناسنه
اولهرق فاعلی ضمیر ممدوحدر .

﴿ معنی ﴾ : ممدوح مشار الیه کندی سطوت و حدسینی نصرتیه لواء شرعی سماءه کی سما که قدر رفیع
و اعلا ابتدی دیمکدر . تقدیر او له کوره معنی : « مشار الیه کندی نصلندن اطرافه بر صاعقه
صالهرق یعنی سطوت سیفیه سی جهانه صاعقه کبی دهشت و بره رک اوسبیله لواء شرعی مبین سماء
برینه قدر مرتفع و معتلی اولدی » دیمکدر . بومعنی صر جحدر .

(وصادف) وجد و اصاب معناسنه فعل ماضیدر سمک فعلنه معطوفدر (الرشد) غی
و ضلالک ضدیدر اعرابیه فاعلدر (منها) ضمیری صاعقه یه راجعدر (کل معتسف) مفعولدر
(معتسف) برشینی بواسطه طوتمق دیمک اولان اعتسافدن اسم فاعلدر (قدکان) جمله سی انک
صقتدر (فی ظلمات النی) منهنک ظرفیدر (النی) ضلال معناسنه در لفظاً مجروردر (منهنکا)
(کان) نک خبریدر . انهنکا برشیته جد و اقدام ایتیمکدر .

﴿ معنی ﴾ : و انک صاعقه قهر و سطوتی بوزندن ظلام جور و اعتسافه منهنک نقدر ظالم و ارایسه
کندیلرینه رشد و سداد کلهرک هپ سالک سمیت صلاح اولدیلر دیمکدر .

(قریرالین) سرور و روشنیشم معناسنه اولهرق (صار) فعلنک خبریدر قر فی الاصل
سرنیک دیمک اولوب کوز سرنیک ایسه سروردن کنایه در ضدی اولان سخونت دخی
کوزده المدن کنایه در حتی حزن ایله اولان بکاده کوز یاشی صبیاق اولدینی حاله سرور ایله

اولان بکاده صفوق اولور دیرلز . « أقر الله عينه » تعیری الله تعالی انک کوزینی سربئلندرسون یعنی کندیسنی بر مراد ایتسون مآئنه دعا در . « أسخن الله عينه » تعیری ایسه الله انک کوزینی حرارتلندرسون یعنی کندیسنی محزون ایتسون مآئنه بددعا در . روشانی چشم دیمک اولان قره عین قرار وسکون معناسدن مشتقدر دخی دینلدی . بوکا کوره معنی : حق سبحانه و تعالی انک چشمی حصول مرادی جهتیله ساکن وبرقرار ایلیوب بشقه بر طرفه میل ایتر ایتسون دیمکدر . بعضلر دیدیلرکه تعیر مذکور عرف وعادت عربیه مبیدر چونکه بلده لرینک شدت حرارتی جهتیله برودت انلرجه نعمت عظمادر . اوخصوصده عرب طائفهسی افادهده توسع ایدوب بلائقب هر حاصل اولان وموجب ممنونیت بولنان شیئیه بارد اطلاق ایئدیله . حتی بلائقال حاصل اولان غنیمته « غنیمت بارده » دیدیلر نکیم بر حدیث شریفده « الصوم فی الشتاء غنیمه بارده » وارد اولمشدر معناسی قیش کونی اورج طومتقدمه اعظم غنائم اولان ثواب بلامشقه حاصل اولور دیمکدر (مبتسما) اول مراتب ضحک دیمک اولان تبسم کبی ضحکک ایلك مرتبهسی دیمک اولان ابتسامدن اسم فاعلدر . دین صالح سرور و ابتسام اولان بر شخصه تشبیه اولمش دیمکدر (اقبل) بر شیئیه توجه ایدوب یونلک دیمک اولان اقبالدن فعل ماضیدر (اقبال) ادبارک ضدیدرکه دولت وسعادت دیمکدر (متمسکاً) معتمماً معناسنده در اقبل فعلنک فاعلندن حالدر (بالاقبال) ک حرف جری بوکا متعلقدر .

﴿ معنی ﴾ : دین بو یوزدن خنده ناک و روشنا چشم اولان بر آدمه دوندی و ملک و دولت دخی اقباله متمسک اولهرق میدانه کلدی دیمکدر .

(علا) باب اولدن فعل ماضی فاعلدر فاعلی ممدوحه راجع ضمیردر رفعت شان معناسی مراد اولهرق بوکسادی دیمکدر (اصبح) صار معناسنه افعال ناقصه دندر (یدعوه) جملهسی خبردر دعا بوراده تسمیه معناسنده در (الوری) خلق معناسنه اولوب تقدیراً صرفوع اولهرق فاعلدر (ملک) یدعو فعلنک مفعول ثانیسدر (ملک) کسر لام ایله صاحب ملک معناسنده درکه سلطان تعیر اولنور (ریثما) مقتضیک حروف وظروف فصلنده مبین اولدینی اوزره معنای مقداری مفیددر « امهله ریثما فعل کذا » تعیر اولنورکه شوپله یا بقی مدتجه بن انی امهال ایتدم دیمکدر (فتح عین) دقتدن کنایه در بوراده کلدهنک وسط اصلیبی معناسی دخی ملاحظ اولغله کلامده صنعت توریه وارد او حالده ملک لفظنک لای مراد اولنور . شارحک بوکلامی علامه قطب رازینک توز معناسنه اولان عثیر لفظی حقیقده لطائفندن اولان « العثیر لا تفتح فید العین » قولنه مشاکل دوشمشدر . (غدا) صار معناسنده در (ملکا) خبریدر (ملک) بشر مقابلیدر اشتقاقی ایلیچیلک معناسنه اولان « الوک » دندر اصلی مألک مقلوبی اولان (ملأک) اولوب همزه ، حرکهسی لامه نقل اولندقدن صکره حذف اولتمشدر وزنی (ممل) در . بعضلر ارسال معناسنه اولان لآک فعلندن مشتق دیدیلر . بو حالده ملأک مفعول اولغله قلب یوقدر ملک وزنی (مقل) در کافی المصباح . ﴿ معنی ﴾ : سلطان مشارالیه عالی و رفیع الشان اولدیغندن هر کس انی ملک تسمیه ایئدیله بر از

دقت ایندکله نده ملك تسيه ایندکله ذات عالی قدر نظر لر نده [ماهدا بشر ان هذا الاملك كريم]
سر نده اوله رق ظاهر اولدی یعنی بشریتی کچه رک ملکته واردی دیمکدر .

قال

۱۷ آقَامَتْ فِي الرَّقَابِ لَهُ آيَادٍ • هِيَ الْأَطْوَاقُ وَالنَّاسُ الْحَمَامُ

بویت بحر و اوردن و ابو الطیب المتینک

فؤاد ماتسلیه المدام • و عمر مثل ماتب اللثام

مطلعه اولان قصیده سننددر . شارح انی سابق الذکر سلطان ابی الحسین مجد کُرت حقنده
انشاد ایتشددر (اقامت) بریده اکثمک معنسه اولان اقامتدن فعل ماضی مؤنث اولوب فاعلی
نعم معنسه اولان ایادی (فی الرقاب) انک ظرفیدر (رقاب) لفظی بیون معنسه اولان
رقبه نک جمیدر (له) ایادین حالدر ضمیر ممدوحه راجعدر (ایادی) نعمت معنسه اولان یدک
جعی اوله رق تقدیراً مرفوعدر عکبری دیمشدر که ال معنسه اولان یدک جعی ایدی و نعمت
معنسه اولان یدک جعی ایادی کلور اه ایادی یدک جمع الجمی دخی اولور . ایادی لفظی نعمه
ترجمه نکتہ کلام تشبیه بنا ایله کی جهتله تحقیق تشبیهدر چونکه (ایادی) معنای حقیقی به
نظراً بالفعل کندیله احاطه و امر تطویق حاصل اوله بیله جک شیردندر (ید) نعمته محل
و آلت اولدیغی ایچون مجاز اوله رق نعمه (ایادی) اطلاق اولمشدر . لفظ رقاب اقامتکاه نعم
بالموق اوزره مجرور اولسی : نعم ممدوحک رقاب ناسده وثاق و کوردن بند منزله سنده اولدیغی
و بتون خلق ممدوح مشارالیهک لطف دیله سی اولغه اکامتقاد و فرمانبر بوندق لرینی ایما ایچونددر .
عرب جاهلیه اسیری بوغازندن بند ایندکله ایچون عتق و آزاده « فک رقبه » اطلاق اولمشدر همده
مملوکیت عید حقنده وثاق حکمندهدر (هی) ضمیری ایادی به راجع مبتدادر (الاطواق)
خبردر جمله سی ایادی به صفتدر (اطواق) طوقک جمیدر که طوق ثوب و زننده اوله رق بیون
حلقه سی و کوردن بند معنسهدر [°] (والناس الحمام) جمله سی حالهدر (جام) تخفیف
میم ایله (جامه) نک جمیدر که کوکرجین و قمری نوعندن اولان قوشلردر بوراده بیونی حلقه لی
اولانلر مقصوددر . کک بوجه و کک بوندن اولکی (هی الاطواق) جمله سی تشبیه بلینه مجولدر .
بیت مذکور اشیا متاسبه بی جامع اوله رق صراحت نظیر صنعتی حاویدر .

﴿ مفهوم بیت ﴾ : ممدوح مشارالیهک رقاب ناسده نیجه نعمت و احسانی طور مقدهدر که
انلر قمری تمییر اولان کوکرجین جنسک بیونلر نده کی خلقی حلقه لر و خلق دخی بیونی حلقه لی
کوکرجینلر کییدر او حلقه لر انلرک کردنلر نین زائل و منقک اولدیغی کی مشارالیهک نعمتری
دخی ناسک رقابندن زائل دکدر داغما انلری محیطدر دیمکدر . نکتیم شاعر آخر دیمشدر :
و طوقت قوماً فی الرقاب صنائماً • کانتهم منها الحمام المطوق

[°] زخمتری ، مواعظ و خطبه دائر اولان یوز مقاله مسجعه سی (اطواق الذهب) تسیه ایتشددر
ترجمه منزله مطبوعدر .

﴿ شرح آیات خطبة المختصر ﴾

قال

فَلِلْأَرْضِ مِنَ كَأْسِ الْكِرَامِ نَصِيبٌ

۱۸

بومصرع بحرطویلدن و امثال بحر اسنده جاری اشعار دندر. اصلی و او ایله و للارض ایسه ده شارح انی کنندی کلامیله ممتزج اولمق ایچون فالیه ایراد ایتمشدرد بونک قائل اولی امیر دبیس در [۰] مشارالیه برادری بدران کنندینک اندن و دیگر برادر لری منصور و مسیدن جدا دوشدیکنی ناطق شو قطعه نی »

أَلَا قُلْ لِنُصُورٍ وَقُلْ لِمَسِيبٍ * وَقُلْ لِدَيْسٍ أَنْحَى الْقَرِيبِ
هَيْئًا لَكُمْ مَاءَ الْفُرَاتِ وَطَيْبِهِ * إِذَا لَمْ يَكُنْ لِي فِي الْفُرَاتِ نَصِيبٌ *

یازوب بوللامش اولمغه امیر دبیس دخی جواینده شویله دیمشدی :

أَلَا قُلْ لِبَدْرَانَ الَّذِي حَنَّ نَازِعًا * إِلَى أَرْضِهِ وَالْحَرَّ لَيْسَ يَخِيبُ
تَمْتَعُ بِأَيَّامِ السَّرُورِ فَأَعْمَا * عَذَابُ الْإِمَامِي بِالْمَمُومِ يَشِيبُ
وَلِلَّهِ فِي تِلْكَ الْحَوَادِثِ حِكْمَةٌ * وَلِلْأَرْضِ مِنْ كَأْسِ الْكِرَامِ نَصِيبٌ

بعده شعرا دن بری مصرع اخیری آلهرق مفاخره ده استعمال ایذوب شویله دیمشدر :

شَرِبْنَا شَرَابًا طَيِّبًا عِنْدَ طَيْبٍ * كَذَلِكَ شَرَابُ الطَّيِّبِينَ يَطِيبُ
شَرِبْنَا وَأَهْرَقْنَا عَلَى الْأَرْضِ جُرْعَةً * وَلِلْأَرْضِ مِنْ كَأْسِ الْكِرَامِ نَصِيبٌ

(کأس) قدح مملو معناسنه در اکر بوش اولورسه كأس دنیلوب قدح اطلاق اولنور (کرام) کریمک جمیدر. اصله نظراً ما ل مصرع : سزک بویه محل آخرده بولنمکزده شو حکمت و فضیلت وارد که بولندیفکتر بر خلقی ده سزک کرم طبعکزدن استفاده ایذوب نصیلیرنی آلورلر دیمکدر. صدد مفاخره به نظراً ما ل : بز نوش اشدکدن صکره بقیه سنی بره دوکدک بزم کبی ذوات کرامک کاستندن ارضک دخی نصیبی وارد بز دن هرکس مستفیددر دیمکدر. شارح ده بو صددده ذکر ایتمشدر . (وفي المشوی) :

جرعہ بر ریختی زان خقیه جام * بر زمین خاک من کانس الکرام

قال

۱۹. يَوْمًا بِحُرُورِي وَيَوْمًا بِالْعَقِيقِ وَبِالْمُعْذِيبِ يَوْمًا وَيَوْمًا بِالْخَلِيسَاءِ

بو بیت بحر بسیطن و (صاحب بن عباد) الوزیرک شاعری بولنان و (ابومحمد الخازن)

[۰] وهو الامیر الاسدی الذی ذکره الحریری فی القامة التاسعة والثلاثین بقوله « حتى خيل الى أنه الفرقه اويس ، او الاسدی دبیس ، المفتول فی سنة ۳۰ ذکره البخاری فقال : خدمته ببغداد ، و عبرت اليه اخت يده الجواد (یعنی دجله) ، وهي زاخرة الامداد ، فاذا باحة للطارقین مباحه ، وراحة فی کفها للعفاة راحه ، و قباب التفت بها غاب التنا ، و اشترك مع اسودها الناس فی فرائس الفی .

دیگله معروف اولان عبداللہ بن اجداسمنده کی شاعر سخن پردازک برقصیده سندندر. ماقبلی شوبله در:

لا یستقرّ بارض او یرالی • آخری بشخص قریب عزمد ناه

ما بعدی دخی شوبله در:

ونارة یتجی نجداً وآونة [*] شعب الحزون وطوراً قصرتیاہ

مانحن فیہ اولان بیت مدور اولوب مصراع اولک نہایتی شارحک تحریرینہ کورہ عذیب لفظک حرف تعریفدر (ویوماً بالندیب) دیرواقع اولان روایتہ کورہ ایسہ مصراع اولک آخری یوماً لفظک واویدر (حزوی وعقیق وعذیب وخلیصاء) عربستانہ درت موضعک اسمییدر (حزوی) دنیاوزنندہ در (عذیب) بنیہ تصغیر ایله در (خلیصاء) دخی اولیله در. بایلر فی معناسندہ در.

﴿ معنی ﴾ : برکون حزوادیہ ، برکون عقیقہمدہ ، برکون عذیبہدہ وبرکون خلیصاءہ دیگدرکہ حال اغترابہ اولدیغنی بیانین عبارتندر. شارح بونکله مختصری سفربر حالندہ تألیف ایندیکنی اکلامتی وعرض اعتدار ایلک استشدہر.

قال

۲۰ سَعِدَ الزَّمَانُ وَسَاعَدَ الْإِقْبَالُ • وَدَنَا الْمُنَى وَأَجَابَتِ الْأَمَالُ

بویت بحرکاملدن وشارحک کندی نظرنندہر سعد وساعد فعللرینک زمانہ واقبالہ اسنادی مجازعقلیدر. ساعده معاونت دیگدر (دنا) قرب معناسنه اولان دنو مصدرندن فعل ماضیدر (المنی) یدنجی صحیفهده مذکور اولدیغنی اوزره منیدنک جمیدرکہ آرزو و تمنی اولنان شیلردر. ﴿ معنی ﴾ : زمان سعید و نیکیجت اولدی واقبال معاونت ایندی وامنیله قریب وایلر محیب اولدی دیگدر.

قال

۲۱ كَهْفُ الْأَنَامِ مَلَاذُ الْخَلْقِ قَاطِبَةً • ظِلُّ الْأَلِهَةِ جَلَالُ الْحَقِّ وَالذِّينِ

بویت بحر بیطدن وینه شارحک نظرنندہر مدوحی اولان سلطان محمود جانبک خانک ستایشندہ سوبله مشدر مشار الیه ملوک ایطانیہ دندر (کهف الامام) مبتدا محذوفه خبر اولهررق صرفوعدر (کهف) مفارہ معناسنه اولوب بوراده ملجأ معناسندہ مستعار واقع اولشدہر (ملاذ) دخی ملجأ معناسندہر مکان وزنندہ اسم مکاندر (قاطبہ) جیماً معناسندہ حالدر (ظل الاله) عالیناه دیگدر (جلال) بیوکک و بزرگوارقدر. معنای مراد مکشوفدر.

شرح شواهد المقدمة

قال

۲۲ غَدَائِرُهُ مُسْتَشْرِزَاتٌ إِلَى الْعُلَى • تَضِلُّ الْعِقَاصُ فِي مَشَى وَمُرْسَلِ

[*] (آونة) افضله وزنندہر وزناً ومعنی زمان کی اولان (اوان) ک جمیدر: حال انتقال اهل الوعد آونة الیبت من مقتضبات فی النحو (ص ۱۷۵). یقال فلان یصنع ذلك الامر آونة اذا کان یصنعه مراراً ویدعه مراراً.